

dr hab. Beata Brzozowska-Zburzyńska

Lublin, 7 lutego 2021 r.

Katedra Hispistyki

Instytut Neofilologii

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Lublin

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Zuzanny Lamży, zatytułowanej

***Evitando lo inevitable. La imagen lingüística de las emociones en los guiones
audiodescriptivos españoles e ingleses***

Praca doktorska mgr Zuzanny Lamży jest interdyscyplinarną rozprawą na temat sposobów wyrażania emocji w audiodeskrypcjach dedykowanych osobom niewidomym lub z zaawansowaną dysfunkcją narządu wzroku. Jest to jednocześnie praca badawcza o charakterze porównawczym, ponieważ autorka postanowiła przeanalizować takie audiodeskrypcje w dwóch językach: hiszpańskim i angielskim. Tak określony temat wykracza poza zakres językoznawstwa rozumianego w sposób tradycyjny i pozwala odkrywać przestrzenie badawcze, które dotąd nie były eksplorowane w sposób wyczerpujący. Z tego powodu należy uznać pracę Doktorantki za oryginalną próbę opisanie zjawiska, które odgrywa coraz większą i ważniejszą rolę w badaniach z zakresu językoznawstwa stosowanego, a szczególnie traduktologii. Co istotne, Autorka przyjmuje, w swojej rozprawie, perspektywę nieco różniącą się od tej czysto traduktologicznej, do czego nawiążę jeszcze w dalszej części mojej recenzji.

Rozprawa liczy 168 stron. Została podzielona na trzy rozdziały teoretyczne (64 strony), rozdział opisujący korpus i zastosowaną metodologię (6 stron) oraz rozdział analityczny (52 strony). W pracy znalazły się również: wstęp, podsumowanie, obszerna bibliografię (240 pozycji bibliograficznych), zestaw skrótów i tabel, streszczenia w języku polskim i angielskim oraz aneks z tekstami audiodeskrypcji w języku hiszpańskim i angielskim. Rozdział teoretyczny jest wprawdzie obszerniejszy niż rozdział analityczny, ale wynika to, moim zdaniem z faktu, że temat pracy porusza zagadnienia z różnych dziedzin, również z pogranicza

językoznawstwa, co wymaga skrupulatności w objaśnianiu i przybliżaniu niektórych pojęć i zjawisk.

Pod względem formalnym praca została przygotowana zgodnie z obowiązującymi, zasadami: właściwe cytowania, dobrze opracowana bibliografia, formatowanie, odpowiednia kolejność rozdziałów i podrozdziałów. Treści prezentowane są w sposób logiczny, spójny i interesujący, co sprawia, że pracę czyta się bardzo dobrze i z dużym zaciekawieniem. Dość liczne przypisy skutecznie objaśniają, uzupełniają i wzbogacają treści prezentowane w tekście głównym rozprawy i przyczyniają się do ich lepszego rozumienia.

Dysertacja pani mgr Lamży została napisana poprawnie po hiszpańsku. Zarówno pod względem stylistycznym jak i gramatycznym i ortograficznym praca nie budzi większych wątpliwości. Doktorantka jest dodatkowo autorką większości tłumaczeń cytatów z języka polskiego i angielskiego na język hiszpański, co świadczy o jej wysokich kompetencjach w zakresie tłumaczenia naukowych tekstów specjalistycznych w trzech językach.

Przytoczona w dysertacji bibliografia zawiera liczne prace naukowe napisane po polsku, angielsku i hiszpańsku. Wszystkie pozycje bibliograficzne zostały przytoczone przynajmniej jeden raz w treści pracy. Są to, w przeważającej części, prace wydane w XXI wieku, co wiąże się ściśle z podjętą tematyką badań. Audiodeskrypcja, bowiem, jest zjawiskiem nowym, związanym, w dużej mierze, z rozwojem technologicznym naszej cywilizacji.

We wstępie do swojej pracy doktorskiej pani mgr Zuzanna Lamża wyjaśnia, że jej motywacja do przeprowadzenia badań na temat sposobu wyrażania emocji w skryptach audiodeskrypcji filmowej w dwóch językach wynika z dwóch źródeł: po pierwsze z jej doświadczeń jako praktykującego tłumacza, a po drugie z jej zainteresowania relacjami jakie zachodzą na linii język-kultura. Taka podwójna motywacja sprawia, że wybrana przez Autorkę metodologia ma charakter interdyscyplinarny, co wymaga od niej precyzyjnego określenia narzędzi i sposobów przeprowadzania naukowego wywodu. Doktorantka jest w tym zakresie bardzo skrupulatna i bardzo dokładnie opisała poszczególne etapy swojej pracy nad wybranym do badania korpusem, a także przedstawiła pojęcia i narzędzia badawcze, które stały się podstawą jej rozważań. Przyjęła wobec nich postawę krytyczną, co oznacza, że zaproponowała pewne modyfikacje rozwiązań, proponowanych przez innych badaczy, np. na stronach 74-75 przedstawiła swoją wersję klasyfikacji strategii stosowanych w audiodeskrypcji do opisywania gestów i mimiki, uznając, że klasyfikacja Mazur z 2014 roku jest zbyt ogólna dla potrzeb tego badania oraz przyjmuje perspektywę traduktologiczną, która w przypadku audiodeskrypcji ma tylko częściowe zastosowanie.

Bardzo precyzyjnie zostały również zakreślone hipotezy badawcze Doktorantki. Po pierwsze, pani mgr Lamża postanowiła udowodnić, że twórcy audiodeskrypcji są zmuszeni, niejednokrotnie, do łamania głównej zasady tego typu dyskursu, polegającej na tym, by tekst był obiektywny i emocjonalnie neutralny. Po drugie, zdaniem Autorki, jest możliwe określenie i opisanie strategii, które pozwalają zminimalizować skutki takiej właśnie transgresji. Po trzecie, jednym z celów Doktorantki jest opracowanie klasyfikacji elementów językowych nacechowanych emocjonalnie, które występują z dużą częstotliwością w skryptach audiodeskrypcji filmowej. Po czwarte, Autorka zakłada, że pomimo różnic językowych i kulturowych występujących pomiędzy językiem hiszpańskim a angielskim, audiodeskrypcje w obu tych językach wykazują wiele znaczących podobieństw.

Jak wspomniałam wyżej, część teoretyczna pracy doktorskiej mgr Zuzanny Lamży jest dość rozbudowana. Składa się bowiem z czterech rozdziałów. Najobszerniejszy i najbardziej złożony formalnie jest rozdział drugi, poświęcony zagadnieniu *audiodeskrypcji*. Doktorantka wychodzi od definicji i klasyfikacji audiodeskrypcji, a następnie przedstawia historię zjawiska i jego funkcjonowanie w różnych krajach (USA oraz różne kraje europejskie). Wydaje się to bardzo istotne z punktu widzenia założonych celów, ponieważ, z jednej strony, różne kraje opracowały, w tym zakresie, różne rozwiązania formalno-prawne i nie ma jednolitych przepisów o charakterze globalnym, z drugiej zaś, funkcje i powody stosowania audiodeskrypcji są zbieżne i jak pokazuje ta praca, wiele rozwiązań, na płaszczyźnie konkretnych strategii i narzędzi, jest również wspólnych lub bardzo podobnych.

W kolejnych podrozdziałach tej części pracy, Doktorantka przedstawiła zjawisko audiodeskrypcji z punktu widzenia traduktologicznego, jej powiązań z kulturą oraz analizy dyskursu i tekstologii. Każda z tych perspektyw okazuje się przydatna ze względu na zastosowane w analizie pojęcia, klasyfikacje czy narzędzia, ale jednocześnie niewystarczająca, co sprawia, że konieczna jest symbioza tych trzech domen badawczych, by można było w sposób skuteczny i efektywny poddać analizie teksty wykorzystywane w audiodeskrypcji. Przedmiotem badania jest, bowiem, konkretny tekst, produkt zrealizowanej audiodeskrypcji. Autorka nie skupia się więc na procesie jego powstawania, czym interesuje się traduktologia, a raczej na funkcjonowaniu takiego rodzaju tekstu w konkretnym kontekście kulturowym, a także na jego funkcjach. Doktorantka podkreśla, że audiodeskrypcje pełnią, między innymi, funkcję „mediatorów (inter)kulturowych” (str. 32). I nie chodzi tu tylko o interakcje pomiędzy różnymi kulturami o większym zasięgu, ale także o fakt występowania w ramach jednej kultury makro różnych grup społecznych, różniących się między sobą na płaszczyźnie zachowań kulturowych i językowych, a także ze względu na ich potrzeby i sposób odbierania świata. Dotyczy to np.

różnicy pomiędzy światem osób widzących i tych, które nie widzą lub są osobami słabowidzącymi. Jest to temat dość polemiczny i trudny do precyzyjnego opisanie, na co również zwraca uwagę sama Doktorantka, podkreślając, że można zaobserwować szereg różnic pomiędzy tymi grupami na poziomie rozumienia pewnych zjawisk czy też interpretowania gestów, słów i zachowań.

Skrypty audiodeskrypcyjne są bardzo specyficznym rodzajem tekstów, w których zachodzą relacje spójności na dwóch płaszczyznach: na płaszczyźnie kolejno wypowiedzianych zdań (np. relacje anaforyczne) oraz na płaszczyźnie jednostek semiotycznych. W stosunku do tych pierwszych Doktorantka proponuje używanie określenia *endocohesión* (endokohezja), zaś w stosunku do tych drugich - *exocohesión* (egzokohezja). Taka propozycja wydaje się słuszna i właściwa, ponieważ, jak podkreśla pani Lamża, chodzi o dwa rodzaje spójności, które się uzupełniają, a nie stoją wobec siebie w opozycji lub zależności hipo-lub hiperonimicznej.

Autorka ocenianej przeze mnie rozprawy zawęziła zakres swojego badania do jednostek językowych, które w audiodeskrypcji służą do wyrażania emocji. Jest to temat badawczy bardzo interesujący i jednocześnie trudny, z dwóch głównych powodów. Po pierwsze dlatego, że pojawienie się takich wyrażań wpływa na przekaz, który przestaje być neutralny i obiektywny. Po drugie dlatego, że wielu badaczy podkreśla niedoskonałość i nieprecyzyjność języka w opisywaniu stanów emocjonalnych ludzi. Doktorantka opiera swoje rozważania na ten temat, między innymi, na badaniach językoznawców polskich, takich jak: Anna Wierzbicka, Iga Nowakowska-Kępa, Stanisław Grabias, Agnieszka Mikołajczuk i innych. Są to nazwiska bardzo dobrze znane w środowisku językoznawców polskich i myślę, że dzięki dysertacji pani Lamży ich prace mogą zostać zauważone również poza granicami naszego kraju, co też wydaje mi się bardzo cenne dla rozwoju tej dyscypliny naukowej.

Rozdział poświęcony językowi emocji pokazuje bardzo dobrze złożoność tego zjawiska, a także różne podejścia metodologiczne i zakres podejmowanych w tym zakresie badań. Doktorantka proponuje rozpatrywanie tych zagadnień z punktu widzenia językoznawstwa kulturowego, chociaż zauważa również pewne trudności i zagrożenia z tym związane. Wydaje mi się bardzo cenne, że w tak świadomy sposób analizuje proponowane przez różnych badaczy rozwiązania, skupiając się na tych, które, jej zdaniem, są najbardziej efektywne w badaniu opracowanego przez nią korpusu.

Korpus badawczy poddany analizie przez panią mgr Zuzannę Lamżę stanowią audiodeskrypcje trzech anglojęzycznych filmów w ich wersji oryginalnej oraz w tłumaczeniu na język hiszpański. Są to dwie bardzo znane komedie romantyczne (*Diabeł ubiera się u Prady*, *Notting Hill*) oraz dramat historyczny *Elżbieta Złoty Wiek*. Łącznie, Doktorantka poddała

analizie 1876 jednostek opisujących, z czego 1099 po hiszpańsku i 777 po angielsku. Zaciekała mnie taka różnica w liczbie jednostek hiszpańskich i angielskich. Jest to być może aspekt zupełnie nieistotny z punktu widzenia przeprowadzonych badań, ale chętnie poznałabym powód takiej dysproporcji.

Część analityczna ocenianej pracy doktorskiej została zorganizowana w sposób bardzo przejrzysty i spójny. Autorka bardzo precyzyjnie wyznaczyła poszczególne etapy swojej analizy i uporządkowała uzyskane rezultaty. Jest to dla mnie bardzo przekonujący wywód. Muszę przyznać, jednak, że ja zdecydowałabym się na inną kolejność rozdziałów, tj. najpierw przedstawiłabym rozwiązania występujące w audiodeskrypcjach angielskich, bo dotyczą one tekstu oryginalnego, a następnie zajęłabym się audiodeskrypcjami hiszpańskimi, biorąc pod uwagę fakt, że chodzi o teksty wcześniej przetłumaczone z języka angielskiego.

Bardzo cenne wydają mi się osobne podsumowania każdej z dwóch części, które w sposób syntetyczny zbierają najważniejsze obserwacje poczynione na temat zastosowanych strategii i tendencji. W trzecim podrozdziale części analitycznej, Autorka dokonała zestawienia porównawczego zaobserwowanych w dwóch językach zjawisk. Przedstawiła je za pomocą precyzyjnie opracowanej tabelki. Następnie dokonała analizy występujących w porównywanych tekstach podobieństw, różnic oraz zaniechań. To ostatnie zjawisko wydaje mi się szczególnie interesujące, bo może sugerować pewne różnice w postrzeganiu relewancji niektórych zjawisk emocjonalnych w każdym z języków, może również wynikać z pewnych trudności w ich interpretowaniu na poziomie audiodeskrypcji, albo też może być wynikiem tego, że w kontekście znajdują się informacje, które pozwalają na identyfikację pojawiającej się w filmie emocji bohaterów i ich eksplicytnie wyrażanie mogłoby być uznane za redundantne. Doktorantka wprawdzie tego nie rozstrzyga, ale może to być ciekawy aspekt do zbadania w przyszłości.

W podsumowaniu swojej rozprawy Doktorantka wskazuje pewne kierunki badań, które należałoby rozwinąć na bazie przedstawionej mi do oceny pracy. Jest to bardzo obiecujące zestawienie, które pokazuje, z jednej strony, możliwości badawcze tego typu analiz, z drugiej zaś, potencjał naukowy samej Doktorantki. Ponadto uważam, że Autorce udało się skutecznie udowodnić i potwierdzić przedstawione we wstępie hipotezy, a jej rozważania mogą stać się, rzeczywiście, przyczynkiem do rozwijania badań nad audiodeskrypcją w ogóle i wyrażaniem emocji w szczególności oraz do zapełnienia istniejącej luki badawczej w tym zakresie.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe rozważania, stwierdzam, że dysertacja mgr Zuzanny Lamży, zatytułowana *Evitando lo inevitable. La imagen lingüística de las emociones en los guiones audiodescriptivos españoles e ingleses*, spełnia warunki stawiane

rozprawom doktorskim, określone w art. 13.1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym. Stanowi bowiem oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną doktorantki w zakresie językoznawstwa ogólnego i stosowanego oraz jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wnioskuje, tym samym, o dopuszczenie pani mgr Zuzanny Lamży do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Brzozowska-Zburzyńska

dr hab. Beata Brzozowska-Zburzyńska